Työ- ja elinkeinoministeriö Kokousraportti EU/14/2024-TEM-26

Haapalehto Timo 25.9.2024

Raportti: Epävirallinen kilpailukykyneuvosto, tutkimus ja innovaatiot, Budapest Unkari 16.-17.9.2024

Kokous

Epävirallinen kilpailukykyministerikokous (tutkimus, innovaatiot) 16.-17.9.2024

Unkarin puheenjohtajakauden epävirallinen tutkimusministerien kokous järjestettiin Budapestissä 16.–17.9.2024. Jäsenmaiden lisäksi kokoukseen oli kutsuttu myös Islanti, Sveitsi ja Norja. Suomea kokouksessa edusti johtava asiantuntija Timo Haapalehto työ- ja elinkeinoministeriöstä.

Kokouksessa keskusteltiin, miten varmistetaan, että ehdotettu eurooppalainen tutkinto kunnioittaa jäsenmaiden erilaisia koulutustraditioita ja sääntelyä samalla kun edistetään korkeakoulujen syvempää yhteistyötä. Toisena keskustelun aiheena oli Euroopan kilpailukyvyn vahvistaminen tutkimuksen ja innovoinnin avulla sekä hajanaisuuden vähentäminen eurooppalaisella tutkimusalueella (ERA). Kolmantena aiheena oli tieteellisen tutkimuksen vapauden vaikutus Euroopan unionin kilpailukykyyn.

1. Eurooppalaisen tutkinnon vaikutukset

Keskustelua alustivat Iris Kimizoglu, European Students' Unionin puheenjohtaja, Ede Szilágyi, professori Miskolc yliopisto ja Levente Kovács, Óbuda yliopiston rehtori. Opiskelijoiden edustaja toivoi eurooppalaista tutkintoa, jos se tosiasiallisesti lisäisi opiskelijoiden mahdollisuuksia valita opiskelupaikka mistä tahansa Euroopan maasta. Tähän tulisi sisältyä myös mahdollisuus saada kunkin maan kansallisia tukia vastaavalla tavalla kuin ko. maan omat kansalaiset. Yliopistojen edustajat taasen toivat esille huolen korkeakoulujen eriarvoisuuden mahdollisesta lisääntymisestä, kun todennäköisesti osa korkeakouluista ei eurooppalaista tutkintoa ota käyttöön.

Komissio (pääjohtaja Pia Ahrenkilde Hansen, DG EAC) painotti puheenvuorossaan eurooppalaisen tutkinnon olevan komission puheenjohtajan linjauspaperissa. Eurooppalaisella tutkinnolla tavoitellaan korkeakoulujen tiiviimpää yhteistyötä ja sitä kautta myös opetusresurssien tehokkaampaa käyttöä. Vaikka viime aikoina on yhteisten toimintatapojen osalta edistytty, muun muassa ns. Bologna prosessin toimeenpanossa, on edelleenkin monia hankaluuksia, jotka vaikeuttavat opiskelijoiden liikkuvuutta ja myös tutkintojen tunnustamista. Komissio on esittänyt valkoisessa kirjassaan ratkaisuja helpottamaan opiskelijan polkua. Mahdollinen uusi järjestelmä tulisi integroida osaksi kansallista järjestelmää. Jäsenmaille jäisi mahdollisuus valita, millä tavalla järjestelmä pantaisiin toimeen. Erasmus-ohjelmasta tullaan rahoittamaan halukkaita korkeakouluja, jotka haluavat testata järjestelmää. Komissio tulee antamaan varsinaisen lainsäädäntöehdotuksen sitten, kun järjestelmästä on tarpeeksi kokemuksia.

Maat korostivat koulutuksen kuuluvan jäsenmaiden kompetenssiin, kuitenkin tunnistaen yhteistyön tiivistämisen potentiaaliset hyödyt. Monet maat toivat esille vaaran, että eurooppalainen tutkinto lisää eroja korkeakoulujen välille, kun kaikki korkeakoulut eivät joko halua tai voi ottaa tätä tutkintoa ohjelmiinsa. Korostettiin tarvittavan pilotointia ja niistä saatavien oppien hyödyntämistä

jatkokehityksessä. Useat maat eivät nähneet uudella tutkinnolla selkeää lisäarvoa, jonka kuitenkin pitää olla lähtökohta esitykselle uudeksi tutkinnoksi. Suomen puheenvuorossa korostettiin, että yhteiset ohjelmat ja kaksoistutkinnot on saatu käyttöön ja muutenkin yhteistyön lisäämiseksi on jo tehty paljon. Ehdotetun tutkinnon lisäarvo ei vielä ole tarpeeksi selvä. Täytyy muistaa, että koulutus kuuluu jäsenmaiden kompetenssiin.

2. Euroopan kilpailukyvyn vahvistaminen tutkimuksen ja innovoinnin avulla sekä hajanaisuuden vähentäminen eurooppalaisella tutkimusalueella (ERA)

Keskustelua edelsi vuoden 2023 fysiikan Nobel-palkinnon saanut itävaltalais-unkarilainen professori Ferenc Krausz. Hän esitteli, miten fotoniikan mittaustekniikan edistyminen on johtanut uudenlaisen syöpien havainnointiteknologian kehittymiseen, joilla voidaan havaita syöpiä jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Tällä esimerkillä hän halusi kuvata, miten tärkeää on eri alojen tutkijoiden sekä tutkimuslaitosten välinen kansainvälinen yhteistyö. Olennaista on toisaalta tiedonkulku eri tutkimusalojen välillä ja toisaalta riittävien resurssien kokoaminen, jotta ratkaisuja voidaan kehittää nopeasti. Lisäksi hän korosti periaatetta, että tieteen tulee palvella maapallon kaikkia ihmisiä. Siis kehitettävien ratkaisujen tulee olla tehokkaita ja riittävän edullisia käyttää.

Komissio (pääjohtaja Marc Lemaitre, DG RTD) painotti tarvittavan lisää tki-panostuksia, niin EU-tasolla kuin jäsenmaissa, unohtamatta yrityksiä. Hän nosti esille Suomen hyvänä esimerkkinä. USA:ssa kaikki julkinen tki-tuki tulee federaatiotasolta. Hän pyysi miettimään, mitä tämä tarkoittaisi EU:ssa. Esille on ollut toivomus tki-puiteohjelman rahoitustason kaksinkertaistamisesta 200 miljardiin euroon. Vaikka kyse suurista summista, se kuitenkin tarkoittaisi vain nousua nykyisestä 0,08% tasosta 0,13% tasoon EU:n BKT:stä. Puiteohjelman kokoa merkittävämpi onkin, miten saadaan eri tasoilla tehtävät investoinnit täydentämään toisiaan.

Valtaosa jäsenmaista korosti laatua (excellence) tki-puiteohjelman tärkeimpänä hankkeiden valintakriteerinä. Samoin jäsenmaiden omien investointien merkitys sekä jäsenmaiden vastuu niiden omista tki-järjestelmistä nostettiin esille. Samaan aikaan useat ns. Widenning-maat (Horisontti Eurooppa –ohjelman asetuksessa listatut) vaativat nykyisin niille korvamerkityn rahoituksen kaksinkertaistamista. Toisaalta useat maat vastustivat maantieteellistä rahoituksen allokointia. Usea maa mainitsi, että seuraavan puiteohjelman tulisi kattaa nykyistä vastaavalla tavalla koko tutkimus-innovaatio –ketju perustutkimuksesta innovaatioihin mukaan lukien yhteistyöhankkeet.

Eurooppalaisen tutkimusalueen (ERA) roolia tutkimusyhteistyön edistäjänä korostettiin monissa puheenvuoroissa. ERA:n toimeenpanon työkalu on 3-vuotinen politiikkaohjelma (Policy Agenda). Varsinkin pienet jäsenmaat pitivät nykyistä ohjelmaa liian laajana.

Suomen puheenvuorossa nostettiin esille hyvänä toimintatapana parlamentaarisesti valmisteltu 4%:n tk-investointitavoite, samalla kun korostettiin jäsenmaiden omaa vastuuta tki-järjestelmän kehittämisestä. Eurooppalaisen tutkimusalueen toimeenpanon seuraavalla 3-vuotiskaudella tulisi keskittyä nykyistä pienempää määrään toimia, jotta jäsenmaiden resurssit riittäisivät niiden tehokkaaseen toimeenpanoon.

Keskustelun lopuksi puheenjohtaja kertoi, että lähipäivinä julkaistaan otsikon aiheesta päätelmäluonnos. Yksi päätelmien ydinviesteistä on vaatimus, että tutkimuksen ja innovaatioiden puiteohjelman rahoitus olisi jaettava tasaisesti pitkin Eurooppaa.

3. Tieteellisen tutkimuksen vapauden vaikutus Euroopan unionin kilpailukykyyn

Balázs Gulyás, Hungarian Research Network puheenjohtaja, alusti keskustelua kertomalla Unkarin perustuslain takaavan tutkimuksen vapauden. Lisäksi myös alemman tason säädöksissä on tutkimuksen vapauteen liittyviä määräyksiä. Hän luokitteli tutkimuksen kolmeen kategoriaan, puhtaasti tutkijan omasta mielenkiinnosta lähtevään, jonkun tahon määrittelemään aiheeseen keskittyvään ja näiden ääripäiden välillä oleviin. Hänen mukaan suuri osa tutkimuksesta kuuluu tähän viimeiseen kategoriaan. Kilpailukyvyn kehittämisen kannalta tämä kategoria on olennaisin.

Komissio (pääjohtaja Marc Lemaitre, DG RTD) nosti puheenvuorossa esille näkökulman, että tutkimuksen luottamus on vaarassa, jos syntyy mielikuva ulkoisesta tai sisäisestä vaikuttamisesta. Komissio arvostaa Euroopan parlamentin pyyntöä laatia asetusehdotus tutkimuksen vapaudesta.

Kaikkien maiden puheenvuoroissa korostettiin tutkimuksen vapauden merkitystä yhteiskunnan kehityksessä. Monet mainitsivat myös tutkimuksen vapauden olevan olennainen osa demokratian kehittymisessä ja säilyttämisessä. Kilpailukyvyn osalta keskustelussa tuli esille myös erottaa itse tutkimuksen kilpailukyky verrattu muiden maiden tutkimukseen ja toisaalta tutkimuksen vaikutus esimerkiksi taloudelliseen kilpailukykyyn. Suomen puheenvuorossa nostettiin esille myös kv-yhteistyön tarve osana tutkimuksen vapautta. Sitä tulisi rajoittaa vain, kun se esimerkiksi turvallisuussyistä on tarpeen.

Puheenjohtaja nosti esille yhteenvedossaan tarpeen kehittää edelleen tutkimuksen vapauden indikaattoreita, tarvitaan puolueeton monitorointijärjestelmä. Nykyinen akateemisen vapauden indeksi (eng. Academic Freedom Index) on vasta lähtökohta. Bonnin julistus vastaa nykyistä käsitystä tutkimuksen vapaudesta. Se pitäisi olla ”elävä dokumentti”, jota muokataan aina tarpeen tullen. Jäsenmaiden puheenvuoroissa sanottiin vähän tutkimuksen vapauden ja kilpailukyvyn yhteydestä. Olisi kehitettävä metodeja yhteyden mittaamiseen. Olennaista muistaa, että tieteen tulee olla kaikille, mikä avaa mahdollisuuden keskustella kaikkien kanssa. Samaan aikaan tutkijoita pitää suojella erilaisilta uhkilta.

Suomen edustajat
Timo Haapalehto, johtava asiantuntija, TEM